

Kreeka keel teoloogia teenistuses

Walter Ludwigi sõnul saab 16. sajandi lõpust kreeka keele õpetamise tähtsuse suurusel otsustavaimaks selle tähtsus protestantlikes (eriti luterlikes) õppeasutustes. Siiski ei paista Tartu Ülikooli raamatukogu kolleksiooni põhjal suuremaid konfessionaalseid erinevusi ei kreeka keeles luuletamise harrastamise ega kreeka autorite uurimise osas. Aktiivsest jesuiidivas-tasest propagandast hoolimata kõlbas jesuiidi paateri **Jacobus Pontanuse Eelharjutuste (Progymnasmata)** õpik kenasti õpetamiseks luterlikes koolides: praeguse Tartu eksemplari kunagine omanik oli Heinrich Vulpius vanem, Tallinna gümnaasiumi rektor (surn. 1646) või tema poeg Heinrich (surn. 1690), hiljem kuulus raamat Tallinna Gümnaasiumi raamatukogule. Kuigi Pontanusel oli ka kreekakeelseid harjutusi, räägivad mõned tema ladina dialoogid samuti kreeka keele õppimisest, samuti aitavad kreeka keelt aktiivselt omandada hilisantiigist pärit Aphthoniose kreekakeelsed *Eelharjutuste* kogumikud ja temaatiliselt koostatud fraasiko-gumikud.

Sellelaadsete harjutuste tulemust näeme *Academia Gustavo-Carolina* õpilase **Ericus Casteliuse Chreias**, retoorikaharjutuses, mis Ovidiuse värssidele toetu-des arutleb selle üle, miks arsti teadmistest alati haige päästmiseks ei piisa. See 1695. aastast pärit leheke võiks ühtlasi pretendeerida TÜ raamatukogu vanima kreekakeelse käsikirja nimetusele (ca 18. sajandi lõpust pärit Leideni raamatukogus oleva käsikirja väljakirju-tuste vihik on meieni jõudnud hiljem ja pole ka tek-kelt arvatavasti Eestiga seotud).

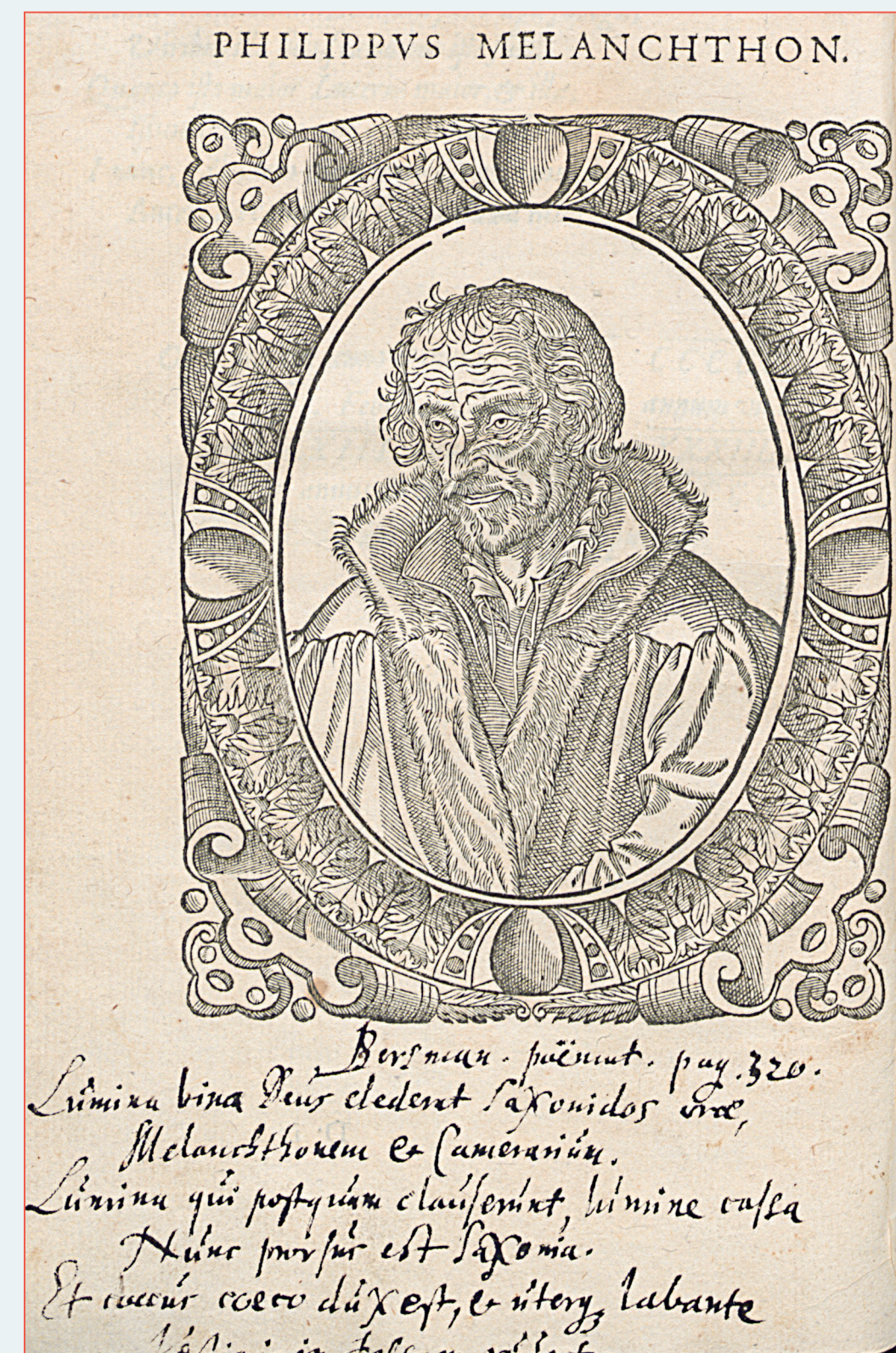
Kreeka keelt teoloogia õppimise ja õpetamise teeni-jana näeme piiblitekstide **värssparafraaside** popu-laarsuses. **Nonnose** hilisantiigist pärit *Johannese evangeeliumi parafraasi* kasutab Johannes Gezelius Tartus korduvalt oma tudengite innustamiseks, laenas-tes sellest tsitaate, millele oma värssse üle ehitada. Ent ülipopulaarsed olid ka psalmide värssparafraasid: G. Buchanani psalmiparafraaside kogumik oli Tartus kreeka keele soovituslike õppematerjalide seas.

Kreeka keele oskuse ülimalt vajalikkust **teoloogidele** kinnitas **Rotterdami Erasmus** (1466–1536), kes Uut Testamenti tõlkides pöördus kreeka keele juurde ladinakeelse Vulgata asemel. Erasmus hoolitses kreeka keele õpetamise propa-geerimise eest ja juhtis ühena esimestest tähe-lepanu bütsantslaste kreeka keele hääduse erinevustele antiik-ajaga võrreldes.

Lutheri kaastöölise **Philipp Melanchthoni** (1497–1560) tegevust Augsburgi usutunnistuse loomisel ja Saksamaa hariduse ümber korraldamises ei ole või-

malik üle hinnata. Tänu Melanchthoni tegevusele sai kreeka keel kindla koha kooliprogrammides, ent ta kasutas seda aktiivselt ka ise, tõlkides isegi oma nime (Schwarzerdt) kreeka keelde. Tema Wittenbergi ringis olid ühtsed huvid läbi põimunud sõprus- ja sugulussu- hetega: südamesöber Joachim Camerarius (1500–1574), väime- hed Kaspar Peucer ja Georg Sabinus, filo- loogid Hieronymus Wolff ja Rostocki teo- loog David Chytraeus (1530–1600); isekeskis vahetasid nad sageli kinkidena kreeka- keelset pühendus- luulet nagu näiteks J. Camerariuse epikee- dion Melanchthoni tütre Anna ja Georg Sabinuse tütre surma puhul.

Pildid: Th. Beza, *Icones, id est Verae Imagines Virorum Doctrina Simul Et Pietate Illustrium*. Genf: Joannes Lapnius 1580.

Kreeka keele õpikutele lisati algusest saadik ka katken- deid kreeka keeles **kümnest käsust** või **meieisapal- vest**, eraldi käsitletakse neid Lucas Lossiuse välja antud kreekakeelse **katekismuse** õpikus; ka pühapäevaste jutluste Uuest Testamendist pärit lektüürikatkendite puhul oli teoloogia õppijatel (ja selleks valmistuva- tel koolinoortel) tarvis uurida nende algteksti kreeka keeles, nagu näitab Åbos väljaantud *Dominicalia Festi- valia Graeco-Latina*.

Kreeka keel Uue Testamendi keelena oli üks pühadest keeltest heebrea, Vana Testamendi keele kõrval, kuid ka ladina keel katoliku liturgia ja teoloogide töökee- lena pole tähtsusetu. Pühade keelte rikkust demonst- reerivad mitmekeelsed piiblid, nn *Biblia Polyglotta*, ent keelteoskuse tähtsust ristiusu võidukäigu jaoks ise- loomustavad ka näiteks võimalikult paljudes keeltes väljaantud meieisapalve trükid.

	Pater.	Coelum.	Terra.	Panis.
Malabarice.	Pidave.	Galli.	Navargal.	Pelepum.
Malabarice.	Pidawe.	Gellie.	Mijie.	Appum.
Francia- rensi Dialec.				
Singalee.	Pita.	Swargafie.	Bunijedhi.	Botjoneje.
EX AFRICANIS.				
Aethiopic.	Abi.	Samai.	Mydm.	Sifai.
Ambarice.	Aba.	Samat.	Mydm.	Sifa.
Barbarice.	Abi.	Smavat.	Alid.	Chobana.
Shillice.	Baba.	Ginna.	Doonit.	Oghonni.
Coptice, An- thie.	Theut.	Ona.	Ili.	Beko.
Copice.	Jot.	Tphie.	Kahi.	Oik.
Angolice.	Tot.	Oik.	Zureta.	Afonni.
Melindane.	Aba.	Fifan.	Ghlandi.	Cobzan.
Habyfince.	Abba.			
Madagafari- ce.	Amproy.	Andangihif.	Tane.	Abinahan.
EX EUROPAEIS.				
Græce.	Πατερ. Αυρου. Παρε.	Ουρανου. Ουρανου. Ουρανου.	Γη. Γη. Γη.	Αρτου. Αρτου. Αρτου.
Latine.	Pater.	Coelum.	Terra.	Panis (victus)
Gallice.	Pere.	Ciel.	Terre.	Pain.
Vulgarice.	Pater.	Ciel.	Terre.	Pain.
Waldense.	Narne.	Neamb.	Tshar.	Tshar.
Rhaetic.	Pap.	Tichel.	Terra.	Paun.
Italice.	Pap.	Cielo.	Terra.	Pane.
Forojuliane.	Pari.	Ciel.	Terra.	Pan.
Sardice.	Pate.	Quelo.	Terra.	Pa.
Ruthico.	Babu.	Chelo.	Terra.	Panc.
Cantabric.	Aita.	Cervan. Cetini.	Luzian. Luzian.	Ognia. Hifa.

	Pater.	Coelum.	Terra.	Panis.
Mandice.	Padre.	Cielo.	Terra.	Pain.
Danic.	Padre.	Cielo.	Terra.	Pain.
Sucice.	Padre.	Cielo.	Terra.	Pain.
Norwegice.	Padre.	Cielo.	Terra.	Pain.
Anglice.	Padre.	Cielo.	Terra.	Pain.
Orcadie.	Favor.	Chimie.	Yun.	Brouw.
Sclavonic.	Otfche.	Nebef.	Zemli.	Chlieb.
Cyrulice.	Tatul.	Cferu.	Pamantul.	Punye.
Wallachice.	Parintye.	Cieri.		
Mocovitic.	Otfche.	Nebef.	Zemli.	Chlieb.
Polonic.	Oyrece.	Niebte.	Ziemli.	Chlieb.
Bohemice.	Otfce.	Nebi.	Zemli.	Fies.
Dalmatic.	Otfce.	Nebu.	Zemli.	Kruh.
Croatice.	Otfce.	Nibefih.	Zemli.	Hlib.
Vandalice.	Wotz.	Nebu.	Semi.	Chlieb.
Bulgarice.	Wotz.	Nebu.	Zemli.	Kruh.
Novazembli- ce.	Otfce.	Nebef.	Zemli.	Hlyb.
Service.	Otfce.	Nabefih.	Zemli.	Hlib.
Carnice.	Otfce.	Nebefih.	Zemli.	Krah.
Lufatic.	Vofhe.	Nebef.	Zemli.	Krah.
Finnice.	Yfi.	Qenwiffa.	Shanial.	Shanial.
Laponice.	Yfi.	Atmific.	Shanial.	Shanial.
Livonic.	Tabes.	Debbes.	Summer.	Mayfe.
Curandice.	Teves.	Dabeb.	Semes.	Maifd.
Letice.	Tawif.	Dabefim.	Sene.	Maif.
Ethionice.	Iffa.	Taiwas.	Mahph.	Leiba.
Prutenice.	Thawes.	Dangon.	Semney.	Geitin.
Lithvanice.	Thewes.	Debbes.	Semney.	Geitin.
Werulice.	Tewe.	Dangul.	Zemes.	Duonos.
Hungarice.	Atyank.	Debbes.	Summes.	Maufe.
		Menylen.	Foedonit.	Mindemapi.

Oratio domonica in diversas omnium fere gentium linguas versa ... Amsterdam 1715.